

110

ΜΑΝΔΡΑΓΌΡΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΗ ΖΩΗ ★ ΤΕΥΧΟΣ 8-9 ★ ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995 ★ ΔΡΧ 2.000.

Αφιέρωμα

Θανάσης Τζούλης

Ιάσων Δεσούντης

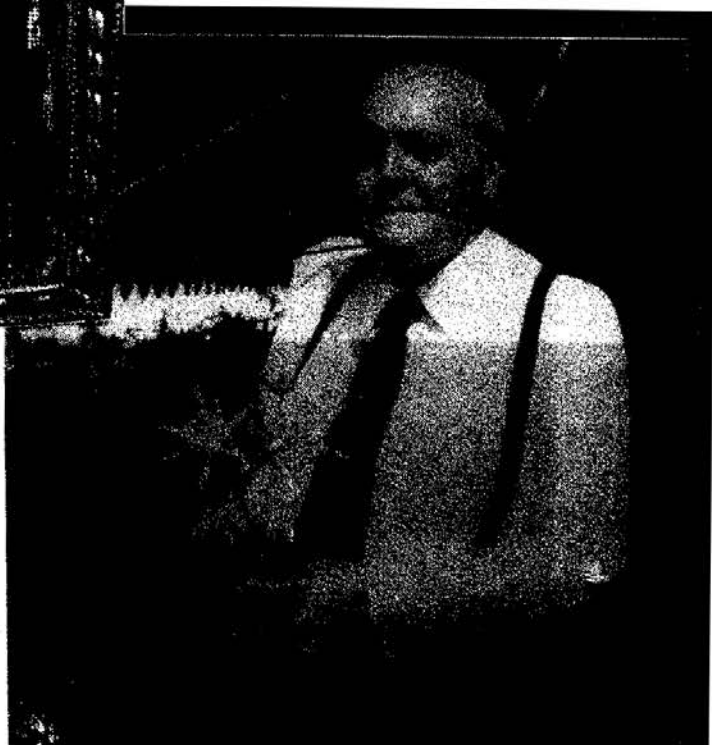

Περικλής Κοροβέσης

Φάκελος

Αδέσποτα και κακοποιημένα ζώα

Αναφορά

Ι.Δ. Αντωνίου

1906-1994

ΜΑΝΔΡΑΓΌΡΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΗ ΖΩΗ ★ ΤΥΧΟΣ 8-9 ★ ΙΟΥΛΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1995 ★ ΑΡΧ 2.000.

Αφιέρωμα

Θανάσης Τζούλης

Γράφουν

Β. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Ι.Ν. ΒΑΣΙΛΑΡΑΚΗΣ, Γ. ΒΕΗΣ,

Κ. ΓΟΥΛΙΑΜΟΣ, Ε. ΚΑΚΝΑΒΑΤΟΣ, ΣΠ. ΚΑΝΙΟΥΡΑΣ,

Δ. ΚΑΡΑΤΖΑΣ, Η. ΚΕΦΑΛΑΣ, Δ. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ, Θ. ΚΟΥΤΚΟΥΛΟΣ,

Η. ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΣ, Π. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ, Μ. ΜΑΡΚΙΑΔΗΣ,

Μ.Γ. ΜΕΡΑΚΗΣ, Τ. ΓΚΡΙΤΣΗ-ΜΙΛΛΙΕΣ, Σ. ΜΙΧΑΗΛ,

Α. ΜΠΕΛΕΖΙΝΗΣ, Θ. ΝΤΟΚΟΣ, Π. ΠΑΓΚΡΑΤΗΣ,

Γ. ΠΑΝΟΥΣΗΣ, Δ. ΠΑΥΛΑΚΟΥ, Θ. ΤΑΣΟΥΛΗΣ

Αναφορά

Ι.Δ. Αντωνίου

Ιάσων Δεσούντης

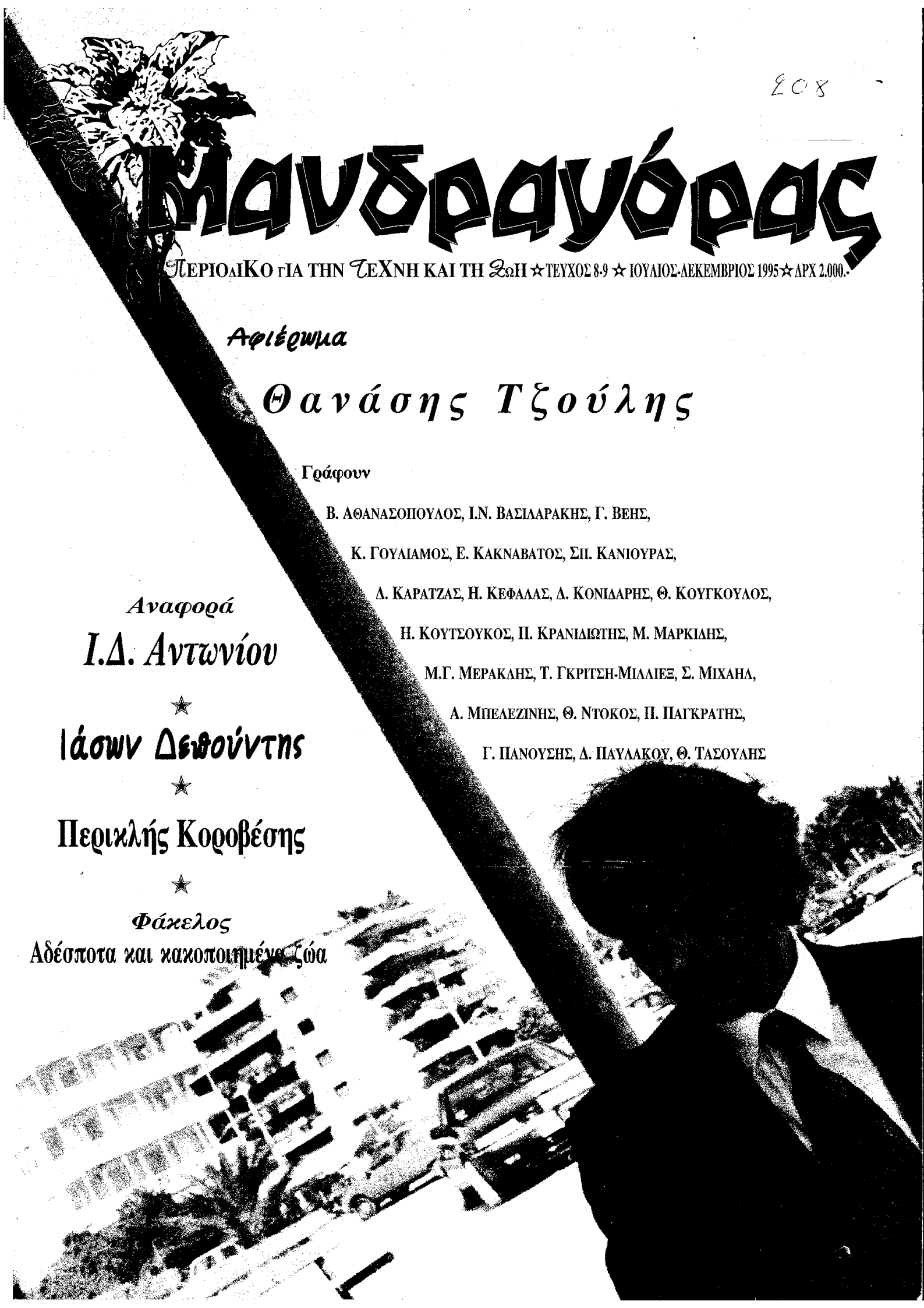

Περικλής Κοροβέσης

Φάκελος

Αδέσποτα και κακοποιημένα ζώα

Η ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΈΒΡΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΤΖΟΥΛΗ

του Θανάση Β. Κούγκουλου

*Έβλεπα να κομματιάζουν τον Έβρο
και το ένα κομμάτι του να το λένε Αχέροντα*
Θ. Τζούλης

Η ποίηση του Θ. Τζούλη σχολιάστηκε αποσπασματικά από την κριτική — εννοώ μεμονωμένες παρουσιάσεις συλλογών του — και δεν έτυχε συνολικών εκτιμήσεων εκτός από ελάχιστες γραμματολογικές αξιολογήσεις¹. Αυτή η σιωπή, νομίζω, αδικεί μία από τις τελευταίες φωνές της μεταπολεμικής ποίησης καθώς το έργο του, ενήλικο πλέον, ερεθίζει και προκαλεί, σχεδόν εξαναγκάζει, τη συστηματική ανάγνωση.

Δεν σκοπεύω βέβαια να επιχειρήσω εδώ μία τέτοια απαιτητική ανάγνωση, την αφήνω σε κάποιον ειδικότερο. Θα συνεχίσω όμως την καταγραφή των δομικών στοιχείων του ποιητικού του κόσμου, που άρχισα πριν από καιρό, όταν το 1991 μιλώντας για τις διαδρομές της ορθοδοξίας στον ποιητικό του λόγο αναφέρθηκα εισαγωγικά και στους κυριότερους άξονες που τον συγκροτούν². Από την παραπάνω απόπειρα κρατώ δύο βασικά σημεία: **πρώτον** πιστεύω πως ο Τζούλης παρά το ότι αναδύεται από την υπερρεαλιστική παράδοση υπερβαίνει τελικά τον υπερρεαλισμό και **δεύτερον** αυτή η υπέρβαση δημιουργεί νέα ποιητική περιοχή, μία ιδιωτική και ιδιόκτητη γλώσσα στη νεοελληνική λογοτεχνία. Επιστρέφοντας θα προσπαθήσω να αναζητήσω άλλη μία γοητευτική εξίσωση την κεμενική σχέση του ποιητή με την πόλη διαμονής και τον τοπογραφικό της περίγυρο, σχολιάζοντας μία ακόμη γωνία του ποιητικού του κόσμου, τον χώρο με τις χρονικές του διαστάσεις.

Παραθέτω ορισμένα βιογραφικά στοιχεία, όχι γιατί η βιογραφία διαθέτει ερμηνευτικές δυνατότητες, αλλά επειδή η βιομηχανική εμπειρία προσφέρει ένα χρήσιμο πεδίο αναφοράς, ειδικά στην περίπτωση μας. Ο Τζούλης γεννήθηκε το 1932 στο Μαυρονόρος της Ηπείρου. Σπούδασε παιδαγωγικά στο ιεροδιδασκαλείο Βελίας, κοντά στο Καλιπάκι, και από το 1956 διορίστηκε δάσκαλος στην ορεινή γενέτειρά του. Αργότερα πηγαίνει στη Γαλλία, όπου σπουδάζει ψυχολογία και εισπνέει διδακτορική διατριβή στην ψυχανάλυση της τέχνης. Από το 1980 εγκαθίσταται μόνιμα στην Αλεξανδρούπολη ως καθηγητής και διευθυντής της Ζαρεφειού Παιδαγωγικής Ακαδημίας και μετέπειτα καθηγητής του Παιδαγωγικό τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης με την ίδια μεθόδια έδρα.

II. Τομές στην ποιητική τοπογραφία του Τζούλη

Με την πρώτη του ήδη εμφάνιση ("Σπόνδυλοι") και μέχρι το οριακό "Απόγειμα των Μύρων" προβάλλεται έντονα ο χώρος ως διακριτό επίπεδο ποιητικής δράσης. Δεν πρόκειται ωστόσο για σαηνικό, όπου το τοπίο θα λειτουργούσε προσθετικά, όπως το βάθος στον πίνακα, αλλά για ενεργό φορέα κωδικοποιημένου μηνύματος. Και νομίζω πως με σχετική ασφάλεια μπορούμε να αποκωδικοποιήσουμε τη συμβολική ή και ασυνείδητη χρήση του χώρου, παρατηρώντας ότι α) οι τοπογραφικές αναφορές γίνονται σχεδόν πάντα στο γεωγραφικό πλαίσιο της γενέθλιας Ηπείρου και β) η "ηπειρωτική" αυτή τοπογραφία δεν έχει μόνο εδαφικό περιεχόμενο αλλά παράλληλα και χρονικό, αφού συνδέεται με ιστορικά ή μυθικά-φανταστικά, κατά δεύτερο λόγο, συμβάντα της τουρκοκρατίας και του εμφυλίου, τις λαϊκές παραδόσεις, το παραμύθι και τους θρύλους. Έτσι ο χώρος μετατρέπεται σε ποιητικό σημείον που αναπαράγει την τραχύτητα του ορεινού τοπίου για να δώσει

μορφή στις εσωτερικές συγκρούσεις και συγχρόνως να ανακαλέσει ιστορικά προσδιορισμένες μνήμες πολέμου αλλά και ονειρικά στιγμιότυπα της παιδικής ηλικίας. Δηλαδή θα ήταν προτιμότερο να μιλάμε για "ιστορική τοπογραφία και ανθρωπογεωγραφία" της Ηπείρου, δανειζόμενοι, με κάθε επαφύλαξη, τους όρους από τις ιστορικές και κοινωνικές επιστήμες.

Μετά τη "Γλώσσα του Αδάμ" η τοπογραφία του αλλάζει και μαζί της βέβαια η σημασία του χώρου και του χρόνου. Μεταφέρεται στην επικράτεια και τον ιστορικό χρόνο του ποταμού Έβρου και της Αλεξανδρούπολης, χωρίς όμως να εγκαταλείπεται εντελώς το ηπειρωτικό τοπίο. Αντίθετα ενσωματώνεται απροσδόκητα στο θρακικό κατασκευάζοντας μία προσωπική και ιδιόμορφη ποιητική γεωγραφία:

*Επειδή βλάστησα καθώς λέει ο Βιζυηνός ο Θράκας
ανάμεσα στον Αχέροντα και τον Καλαμά που είναι τα λαδοχώρια
με σημάδεψε η συνήθεια να δίνω από λίγο λαδάκι στους νεκρούς*

*.....
όπως τους γνώρισα αργότερα στον Έβρο
το ίδιο εκπρόθεσμος*

*.....
και μπαίνει η συνομιλία ανάμεσα στα τρία ποτάμια
όπως το ουράνιο τόξο*

(«Ο Αχέροντας, ο Καλαμάς και αργότερα ο Έβρος»)

Δεν είναι τυχαίο ότι αυτή η μεταφορά — που εκδηλώνεται με το χρονικό επίρρημα "αργότερα" στο παραπάνω χωρίο — συμπίπτει με την πραγματική μετανάστευση του Τζούλη από την Ήπειρο και τη Γαλλία στη μεθόρια ζώνη του Έβρου. Η "Γλώσσα του Αδάμ" εκδίδεται το 1982, ο Τζούλης έρχεται στην Αλεξανδρούπολη το 1980.

Η γνώριμία με το ποτάμι που αμείγει την ανατολή με τη δύση υπήρξε συγγλόνιστική. Του αποκαλύπτεται το αγίασμα που γονιμοποιεί την ποιητική του σύλληψη και την εξαγνίζει, όπως οι δεξαμενές καθαριμών των αρχαίων ιερών. Τόπος όντως ιερός και άβατος για τους αμύητους ο υγρός τάφος της κεφαλής του Ορφέα. Και ο Τζούλης που δεν θέλει να μείνει αμέτοχος στο θαύμα μεταχειρίζεται την ποίηση ως διαβατήρια τελετή και θυσία αματηρή για να εισδύσει στο απέραντο σύμπαν του ποταμού Έβρου. Αφήνω όμως τον ίδιο να περιγράψει την έκπληξή του:

Ο Έβρος ηγεμονεύει εδώ με τα "ερατεινά του ρέεθρα", όπως έλεγε ο Όμηρος για τα νερά του Σκάμανδρου, που η κοίτη του ήταν ασήκωτο νεκροταφείο. Σε τρελαίνει με τους ήχους και τις βαθιές του δίνες, τοίπο το ποτάμι, και, αν τύχει και σε βρει καθαρό εκεί που λούζεσαι, σ' εμπιστεύεται και σ' αφήνει να δεις τα τιμαλφή του, αφού σου μετρήσει το σπηνγμό πολλές φορές. Σου επιτρέπει λέω να τον δεις που βγαίνει ολόσωμος από την κοίτη του με την αγιοκάρα του Χαμένου Βασιλιά και υπερβαίνει το Φεγγάρι, όπως λέμε την ψηλότερη βουνοκορφή της Σαμοθράκης. Όποιος αξιωθεί αυτή την εύνοια του ποταμού, τρέμει τέτοια ώρα που αγιάζουν τα νερά και κλαίνει εκατομμύρια νανάγια, γιατί δεν έχουν που να αράξουν και κρυσταλλώνουν στο χώρο και ιδίως το χρόνο της Θράκης [...] Θέλω να πω, αναρρωνίεις εδώ, που έχεις την εύνοια να σε αγνίζει ο Έβρος και να βλέπεις με το γυαλί του

ορισμένα πράγματα, που ξεφεύγουν το ζύγι της εποχής μου.
(Από δοκίμιο για τον Βιζυηνό)

III. Αριθμητικά δεδομένα

Σε εικοσιένα ποιήματα από το σύνολο της δημοσιευμένης δουλειάς του Τζούλη απαντούμε τοπωνυμιακές αναφορές σχετικές με την Αλεξανδρούπολη, τον Έβρο και την περιφέρειά του. Μεταξύ αυτών και μία ενότητα τριών σε πεζή μορφή με ενιαίο τίτλο: "Τρία πεζά για τη σύνδεση της Πρέβεζας με την Αλεξανδρούπολη, υπογείως και δια νυκτός", που υπολογίζουμε σαν ένα. Από τα παραπάνω τα δώδεκα περιέχουν αντίστοιχες τοπωνυμιακές αναφορές και στους τίτλους τους. Συνολικά μετρήσαμε εβδομήντα δύο αναφορές (βλ. πιν.) με τοπωνύμια από την Αλεξανδρούπολη, το Διδυμότειχο, το Ορμένιο και τον Έβρο μέχρι τα θρακικά νησιά του Βόρειου Αιγαίου. Μεγαλύτερη συχνότητα παρουσιάζεται στο "Έβρος", ως όνομα του ποταμού και του νομού, και στο "Αλεξανδρούπολη".

Δεν υπάρχει όμως αναλογικότητα στην κατανομή τους, γεγονός που επιβεβαιώνει και αριθμητικά τη μεταγενέστερη μετατόπιση του τοπογραφικού ενδιαφέροντος του Τζούλη. Συγκριμένα από τα εικοσιένα ποιήματα τα δεκαοκτώ περιλαμβάνονται στην υπό έκδοση συλλογή με τον ενδεικτικό, για την άποψή μας, τίτλο : "Γάμος του Έβρου ποταμού". Ένα στο "Ισθμός". Πρόκειται για το "Άλπεις '67", που μεταφέρει το σκοτεινό κλίμα της δικτατορίας στην Ελλάδα, με μία αναφορά στο Διδυμότειχο χωρίς ακόμη ο ποιητής να έχει επισκεφθεί τον Έβρο σύμφωνα με προφορική του κατάθεση, να στο "Η Γλώσσα του Αδάμ". Είναι το "Αλεξανδρούπολη 1980", το ποίημα της πρώτης εντύπωσης για την πόλη διαμονής — θυμίζω ότι το 1980 είναι το έτος έναρξης της συνομιλίας του Τζούλη με τον Έβρο. Τέλος ένα στο "Όταν ο Θεός εις το σώμα έλθη πολύς", το "Φάντασμα του ποιητή Νικολάου Κάλας στον Έβρο". Έκτοτε το μοτίβο ανάδυσης προσώπου απ' το ποτάμι θα το συναντήσουμε συχνά. Παρεμφαντικά θα σημειώνα ακόμη ένα "μεταμφιεσμένο" ποίημα για τον Έβρο, τον πρόλογο της μελέτης "Το μητρικό μορφειδίωλο στο έργο του Βιζυηνού", απ' όπου και το παρατιθέμενο απόσπασμα, στον οποίο με ποιητικό τρόπο συμπυκνώνεται το υδάτινο όραμα του Τζούλη.

IV. Η Αλεξανδρούπολη

Από την πρώτη στιγμή το επαρχιακό περιβάλλον της Αλεξανδρούπολης διεγείρει τον ποιητή :
Ναι εδώ είναι ο τάφος του Λέζμοντωφ
που έπεσε θύμα της αλαζονείας του
όπως εκείνα τα σπάνια χειραφετημένα πουλιά
που αφήνουν τα νύχια αυγά τους
κάτω από ξένα ψαχνά
και ιδίως αυτός τα γαμήλια χνότα του
σε
κατολισθήσεις
της
εξόριστης
γλώσσας
.....
κι έκλεισε πίσω του η Σιβηρία την προβιά της.
(«Αλεξανδρούπολη» 1980)

Ο λόγος του περιέχει τη δύναμη της διακήρυξης — προσέξτε το προστακτικό ύφος. Από εδώ και πέρα η πόλη αποκτά διττή υπόσταση, πραγματική και φανταστική. Αναγνωρίζεται ως χώρος γεωγραφικής και κοινωνικής απομόνωσης (στο ίδιο ποίημα συνυπάρχει η Σιβηρία) αλλά μέσα από την ποιητική επεξεργασία λαμβάνει, σ' ένα ιδεατό επίπεδο, το δημιουργικό χαρακτήρα της μόνωσης, όπως του μοναχού στο κελλί του. Από το ερημητήριο αυτό, που με παραπέμπει στην ιστορία της πόλης, όταν λεγόταν Δεδέαγαγος και ήταν ο τόπος που επέλεξε να ησυχάσει ένας μουσουλμάνος μοναχός, ο Τζούλης καταβαίνει στο εσωτερικό των πραγμάτων ("κατολισθήσεις της εξόριστης γλώσσας" ή

"παραμεθόριος της γλώσσας" ή αλλού ακόμη πιο ρητά "από τη μέσα μεριά του Έβρου").

Νιώθει το δράμα του Καρυωτάκη να τον κυκλώνει στην απόμακρη Αλεξανδρούπολη και ξετυλίγει ευθύς το νήμα του προσωπικού του μύθου :

Το τελευταίο χειρόγραφο που βρέθηκε στα κατάλοιπα του Καρυωτάκη ήταν μια αίτηση σύνδεσης της Πρέβεζας με την Αλεξανδρούπολη και τον μέσα Έβρο δια θαλάσσης ξηράς και αέρος και ιδίως υπογείως σε ορισμένη ώρα της νύχτας που περνάς εύκολα από τη μία πόλη στην άλλη έκτοτε οι ταξιδιώτες του Έβρου αποδημούν κατά εποχές και έχουν κατά νουν και ένα τρισάγιο που δεν το επέτρεψαν ακόμα οι περιστάσεις γιατί χάνονται όλοι στο δρόμο χωρίς να ανατρέπεται η εποχή της νέας αποδημίας επειδή δε γύρισε κανείς να μάθουμε τα νέα και να γίνουν τα δέοντα για την εξαφάνιση που δυσφημεί τις δύο αδελφές πόλεις και άρχισαν μάλιστα οι μεταξύ τους υποψίες με κίνδυνο να τιναχτεί στον αέρα η βέβαιη ένωση τους υπογείως και δια νυκτός...

(«Τρία πεζά για τη σύνδεση της Πρέβεζας με την Αλεξανδρούπολη υπογείως και διά νυκτός»)

Έτσι η Αλεξανδρούπολη του Τζούλη συναντάει την τραγική Πρέβεζα του αυτόχειρα Καρυωτάκη και αδελφώνεται ποιητικά μαζί της όχι με το πραγματικό της πρόσωπο αλλά με τη μυθική της σχεδόν διάσταση στην πρόσφατη μεταπολεμική της ιστορία. Λέμε Αλεξανδρούπολη και αυτόματα μας έρχεται στο νου δυσμενή μετάθεση δημοσίου υπαλλήλου και φύλλο πορείας για τις παραγμένες υπώρειες της Ροδόπης. Και αυτός ο εμβολιασμός της Αλεξανδρούπολης με τον παλιό μύθο της Πρέβεζας μεταγγίζει στο λόγο του Τζούλη κάτι από την ένταση του βλέμματος στα καρωτακικά ελεγεία και σάτιρες.

Ο ποιητής παίζει ένα αέναο παιχνίδι με το λογικό και το παράλογο. Εκμεταλλεύεται την καθημερινή ζωή της πόλης και αναπάντεχα την καταλύει στους ποιητικούς του νόμους. Όπως για παράδειγμα τη σπηνή των περιπλανώμενων φαντάρων στους δρόμους της, που τη χρωματίζει μέχρι τα έσχατα όρια του σκοτεινού :

Σ' ένα σεντούκι μαύρης αγοράς θα σε κρύψω
Αλεξανδρούπολη
σα μοιχαλίδα
..... για να ξεπέφτουν οι στρατιώτες
που γυρίζουν με τις
εκπρόθεσμες φωνές τους
και
πηγαίνουν
να
πιγούν
στον
Έβρο
(«Αλεξανδρούπολη»)

Η φύση είναι εχθρική και συντελεί στο κλίμα εξορίας αλλά ο ποιητής βρίσκει διέξοδο και μετατρέπει την απομόνωσή του σε καρποφορία και γονιμικό εργαλεισμό:

κι έβω ο χιονιάς εδώ στην Αλεξανδρούπολη που ζούμε
μας έκανε οικογένεια με την κόκκινη φλέβα του Αγίου
(«Η κόκκινη φλέβα του Αγίου»)

Ο Τζούλης μέσα στο έρημο τοπίο της Αλεξανδρούπολης επιλέγει αυστηρά το τοπογραφικό του στίγμα: το "νεκροταφείο των ξένων", που το συναντούμε πέντε φορές στα κείμενά του. Για παράδειγμα :

Οι πρώτοι κανονιοβολισμοί του νέου έτους
που με βρίσκει όπως πάντα στο νεκροταφείο των ξένων
(«Το φάντασμα του ποιητή Νικολάου Κάλας στον Έβρο»)

ή αλλού

Έβρος ως το 2500 μ.Χ. που πιστεύω θα ζω στην ίδια διεύθυνση
απέναντι στο νεκροταφείο των ξένων·

(«Τρία πεζά για τη σύνδεση της Πρέβεζας
με την Αλεξανδρούπολη υπογείως και διά νυκτός»)

Το “νεκροταφείο των ξένων” είναι ένα υπαρκτό σημείο στον ιστό της πόλης. Οι ντόπιοι το ονομάζουν “αγγλικά νεκροταφεία” και βρίσκεται προς τα βόρεια στην οδό Ιωακείμ Καβύρη. Εκεί σ’ ένα μικρό οικοδομικό τετράγωνο είναι θαμμένα τα οστά των ξένων στρατιωτών, κυρίως Άγγλων, που έπεσαν σε μάχες της Θράκης. Η εμμονή του στο συγκεκριμένο νεκροταφείο έχει, όπως και οι γενικότερες τοπογραφικές αναφορές του, διπλή σημασία. Για ένα χρονικό διάστημα (1980 - 1986) έμενε απέναντι από το νεκροταφείο, οπότε η ποιητική του χρήση στηρίζεται σε μία πραγματική κατάσταση, αλλά αποκτά υποδόρια και αόρατα και μία δεύτερη διάσταση. Νεκροταφείο γιατί επιχρυσώνεται ο παιδικός νύστος της Ηλείου και το εφηβικό όνειρο και ξένων γιατί κι ο ίδιος είναι ξένος στην πόλη και ίσως χωρίς φιλοξενία.

V. Ο ποταμός Έβρος και η περιφέρειά του

Όπως η καθημερινότητα και οι ιστορικές συνθήκες τροφοδοτούν την ποιητική σύλληψη της Αλεξανδρούπολης το ίδιο συμβαίνει, με μεγαλύτερο όμως πλάτος, στο κύριο τοπογραφικό του σημαίνον, τον ποταμό Έβρο και την περιφέρειά του. Το ποτάμι διατηρώντας τη μεθόρια φύση που του προσέδωσε η αναγνώριση του ως εθνικού συνόρου στην ανατολικότερη άκρη της Ελλάδας μετατρέπεται από φυσικό μέγεθος σε ποιητικό και σημαίνει τον εξαγνισμό και την είσοδο στον υποσυνείδητο χώρο που οικοδομεί ο ποιητής. Στη διαμόρφωση της μετατροπής αυτής συμμετέχουν και συμπλέκονται η σύγχρονη πολιτική πραγματικότητα της περιοχής, η ιστορία και η παράδοσή της. Πρόκειται για υλικά και πρώτες ύλες που τις σημειώσαμε ήδη από την περίοδο της “ηπειρωτικής” τοπογραφίας του Τζούλη αλλά στην περίπτωση του Έβρου το αρχιτεκτονικό σχέδιο είναι διαφορετικό.

Ας παρακολουθήσουμε από κοντά τους μηχανισμούς μεταμόρφωσης και τις συνεχείς διαδρομές από το πραγματικό στο φανταστικό και από το παρόν στο παρελθόν :

α) Η πολιτική κατάσταση με την αδιαφορία του κέντρου, τη μουσουλμανική μειονότητα, τους λαθρομετανάστες και τη συμβίωση με τον τουρκικό πολιτισμό της απέναντι όχθης του Έβρου εμφανίζονται συχνά στους στίχους του, δημιουργώντας τον αναγνωρίσιμο σκελετό του ποιήματος που παραπέμπει στο καθημερινό γίνεσθαι και καθοδηγεί την ανάγνωση. Ωστόσο, από λέξη σε λέξη, η ρεαλιστική εικόνα διαλύεται και τα γεγονότα, ακόμη και αυτά του ειδησεογραφικού τύπου, όπως η νέα διάνοιξη των συνόρων στο Ορμένιο και η παράνομη εισοδή δερμάτινων προϊόντων από την Αδριανούπολη, γίνονται σύμβολα και αλληγορίες :

Τώρα που άνοιξαν τα σύνορα στο Ορμένιο και τους
Κήπους

κι έχουμε όλοι την πράσινη χάρτα
γέμισαν τα σπίτια μας δερμάτινα της Αδριανούπολης
σ’ όλα τα νούμερα και τα χρώματα και ιδίως σ’ αυτό
προς το λαδί του βάλτου με τις καραβίδες [...]

(«Γέμισαν τα σπίτια μας
δερμάτινα της Αδριανούπολης»)

β) Οι ιστορικές επιλογές του Τζούλη στον Έβρο είναι διαφορετικές απ’ ότι στην Ήπειρο. Αντί της τουρκοκρατίας επιλέγει μία άλλη ιστορική εποχή, το Βυζάντιο, και δίνει φωνή στα χαλάσματα του Διδυμοτείχου και τις σκιές του Ιωάννη Ιουστινιανή και του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Δεν νομίζω ότι η προτίμησή του υπαγορεύεται μόνο από τις πλούσιες βυζαντινές μνήμες της κοιλάδας του Έβρου, αλλά υποπεύεται μία μυστική και υπόγεια συνέχεια από την προηγούμενη συλλογή του “Όταν ο Θεός εις το σώμα έλθη πολύς”. Εκεί εμφατίζεται στην ορθόδοξη χριστιανική παράδοση και κατασκευάζει μία ποιητική ιεραρχία στο τυπικό του ανατολικού ορθόδοξου μοναχισμού’.

Εδώ βαθαίνει την συνομιλία του με το βυζαντινό υπόστρωμα της ορθόδοξιας. Γι’ αυτό και η γλώσσα του βρίσκεται δίπλα στα αποκαλυπτικά κείμενα των ιερών γραφών :

Είδα τους τρεις κίτορες να επιφαινονται στον Έβρο
τον κελλιώτη και πρωτοβεστιάριο Γεώργιο Φραντζή
με το χειρόγραφο αίμα και την κατάμονη κόρα
που ζητούσε έναν χριστιανό

να την ξενυχτήσει

το Δούκα το χρονογράφο που έφευγε
με τον Ιωάννη Ιουστινιανή προς τα Άνω της Πόλης
(ήταν η μόνη εισοδοξοδος που έμενε
και μάξευαν κληματίδες) [...]

(«Όραμα στον Έβρο»)

γ) Το τρίτο πρωτογενές υλικό του, η δημοτική παράδοση, είναι εμφανώς πιο περιορισμένη στη ζώνη του Έβρου σε σχέση με την Ήπειρο. Και σ’ αυτήν την εκδοχή οι ρίζες της είναι βυζαντινές και απομακρύνονται αρκετά από τους οθωμανικούς απόηχους, ίσως γιατί και η τοπική παράδοση της Θράκης έχει στραμμένους τους οφθαλμούς στο Βυζάντιο. Κατά συνέπεια δεν θα μπορούσε να λείπει από τη μυθολογία του η λυτρωτική “Κόκκινη Μηλιά”, που έθρεψε τον πόνο των προσφύγων και των ξεριζωμένων της ανατολής :

[...]

Λένε κι άλλα παλαβά που τα μαξεύουν ώρες
στα δίχτυα τους οι ψαράδες του Έβρου
κι όταν δειπνούν στο βυθό
απλώνουν τα δίχτυα στις κόκκινες μηλιές
και χάνονται

(«Απλώνουν τα δίχτυα στις
κόκκινες μηλιές και χάνονται»)

Ένα μοτίβο που απαντούμε με μεγάλη συχνότητα στην ποιητική προσέγγιση του Έβρου από τον Τζούλη, όπως ήδη τονίσαμε, είναι η ανάδυση προσώπου από το ποτάμι. Προφανώς θεμελιώνεται στην τοπική παράδοση του Θράκα Ορφέα που σύμφωνα με το μύθο οι φόνισσές του του έκοψαν το κεφάλι, το κάρφωσαν στη λύρα του και το πέταξαν στον Έβρο, ενώ εκείνο συνέχισε να κολυμπάει τραγουδώντας⁵ και του Αδριανουπολίτη πατριάρχη Κυρίλλου ΣΤ’ που στις 18 Απριλίου 1821 απαγχονίστηκε με διαταγή του σουλτάνου και το σκήνωμά του ρίχθηκε στον ποταμό Έβρο⁶. Από την πλευρά της ποίησης μπορούμε να ανιχνεύσουμε ένα πρόδρομο του μοτίβου στο ποίημα “Το κεφάλι του ποιητή” του Σαχτούρη⁷:

Έκοψα το κεφάλι μου
το βάλσα σ’ ένα πιάτο
και το πήγα στο γιατρό μου

.....
το ‘ριξα στο ποτάμι μαζί με τους βατράχους
τότε είναι που χάλασε τον κόσμο
άρχισε κάτι παράξενα τραγούδια
να τσιτζί φοβερά και να ουρλιάζει

Ο ποταμός Έβρος.

Συνολικά επτά πρόσωπα επιφαινόταν ή αναδύονται από το ποτάμι αρτιμελή ή μόνο με το κεφάλι τους: οι ποιητές Νικόλαος Κάλας και Κωνσταντίνος Καρυωτάκης, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ο στρατηγός Ιωάννης Ιουστινιανός και οι χρονογράφοι και ιστορικοί της αλώσεως Γεώργιος Φραντζής, Δούκας και Λαόνικος Χαλκοκονδύλης. Μ' αυτό τον τρόπο ο Έβρος είναι για τον Τζούλη η διαχρονική διώρυγα, το ρήγμα στο χώρο και τον χρόνο, όπου πραγματοποιεί τις ονειρικές του συναντήσεις με τα συγγενικά του φράσματα της γραφής και της ιστορίας. Δίνω ένα παράδειγμα :

[...]έστω κι αν αυτός είναι ο ποταμός Έβρος ούτε θα πήγαινα πολύ μακριά στο Σκάμανδρο που του έπαιρναν το στήθος τα κουνιάρια γιατί πλησίον έχω τον Αχέροντα που είναι αμφίβιος (και προσωπικά μου είναι γενέθλιος) λέω πως ο σκοπός μου ήταν ιστορικός γιατί μου μπήκε στο μυαλό και με γλυκάνει η εξής ιδέα [...] το ερώτημά μου είναι αν έβγαζε από την ιλύ του ολοζώντανο τον Έλληνα Κωνσταντίνο Παλαιολόγο μ' ανέπαφο το κεφάλι του από τα τελευταία λόγια του και τον άφηνε ελεύθερο κι έκβητο στα μασά των νερών του προς τα πού θα πήγαινε ;

(«Αν έβγαίνε ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος στον Έβρο μ' ανέπαφο το κεφάλι του προς τα πού θα πήγαινε;»)

Τέλος και αρκετά άλλα πρόσωπα επεμβαίνουν στην Εβριτική τοπογραφία του Τζούλη και συμπληρώνουν με την ατομική τους ιστορία τη συμβολική χρήση του χώρου. Από την αρχαιότητα οι Αρχιλόγος και Πιτυνοκάμπης και από τα νεότερα χρόνια οι Λέρμοντωφ, Ίων (Δραγονίμης) που στα 1905 διορίστηκε υποπρόξενος στο Δεδέαγατς και επισκέφτηκε τη Σαμοθράκη αφήνοντας ένα θαυμάσιο βιβλίο για το νησί¹ και ο Σαμοθρακίτης άγιος και ιατροφιλόσοφος Νικόλαος Φαρδύς (1855-1901) που πρώτος υποστήριξε και πραγματοποίησε την κατάργηση των πνευμάτων στη γραπτή γλώσσα². Με άλλα λόγια η θρακική τοπογραφία διαπλέκεται με μία ιδιαίτερα προσωπιογραφία και ανοίγει νέους ποιητικούς δρόμους.

VI.

Κλείνοντας το σύντομο τοπογραφικό μου σχόλιο στην ποίηση του Θανάση Τζούλη θέλω να σημειώσω ότι η παράθεση των παραπάνω οκέμων και της προσωπικής μου ανάγνωσης δεν εξαντλεί βέβαια το θέμα της επίδρασης του θρακικού τοπίου στον Τζούλη, πολύ περισσότερο δεν συζητάει διεξοδικά το ζήτημα της τοπογραφίας του Τζούλη. Απλώς κινήθηκε από την άποψη ότι οι περιβόητες φιλολογικές "γενιές"³, με τις οριζόντιες επιρροές που υπονοούν, κατέληξαν σε αδιέξοδο ως σχήμα κατάταξης της σύγχρονης λογοτεχνίας και οπωσδήποτε δεν βοηθούν ούτε στην αξιολόγηση ούτε στην ερμηνεία του λογοτεχνικού έργου. Πρέπει λοιπόν να αναζητηθούν άλλα κριτήρια κατάταξης και ερμηνευτικής διεύθυνσης. Εδώ προτάθηκε η "τοπογραφία" και η "άνθρωπογεωγραφία" του λογοτεχνικού έργου ή αν θέλετε η σημειολογία του τοπίου στην λογοτεχνία⁴, εννοώντας ότι σε ορισμένες περιπτώσεις ο τόπος, γενέθλιος ή μη, ως συγκεκριμένη γεωγραφική και ιστορική ενότητα παίζει πρωτεύοντα ρόλο, αφού ενοικεί στο κείμενο και το διαποτίζει από τη φυσιογνωμία, την παράδοση και τους ανθρώπους του. μ

Σημειώσεις

1. Αναφέρο ενδεικτικά τις κριτικές π.χ. για το "Σπόνδυλοι"-1961 του Ν. Βρεττάκου (Επιθεώρηση Τέχνης 82, 1961) και του Τ. Σινόπουλου (Κριτική 16, 1961), για το "Ισθμός" και το "Ρινόκερος"-1975 της Μ. Αραφαντινού (Εισήγηση σε ειδική εκδήλωση των σπουδαστών της Ζωογραφίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας Αλεξάνδρουπολης, Μάρτιος 1985), για το "Απόγευμα των Μύρων"-1977 του Τ. Λεβαδίτη (εφ. Αυγή, 13 Απριλίου 1978), για το "Αμφίβια"-1980 του Κ. Γουλιμίτου (Γράμματα και Τέχνες 6, 1982), για το "Η Γλώσσα του Αδάμ"-1982 της Τ. Γκορίτση Μίλλεξ (Αντί 238, 1983), του Ν.Γ. Πεντζίκη (Ενέδρα 3-4, 1987) και του Α. Μπελεζίνη (Εισήγηση σε ειδική εκδήλωση των σπουδαστών της Ζωογραφίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας Αλεξάνδρουπολης, Μάρτιος 1985), για το "Όταν ο Θεός εις το σώμα έλθη πολίς"-1990 του Η. Κεφάλια (Διαβάτω 268, 1991).
2. π.χ. Γ. Αριστινός, Θανάσης Τζούλης, Πρακτικά Τετάρτου Συμποσίου Ποίησης Πατρών, Αθήνα 1985, 541-544· Μ. Μεραλής, Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία 1945-1980, μέρος πρώτο: ποίηση, Αθήνα 1987, 240 - 241· Γ. Γάλλας, Μεταπολεμικός

Υπερρεαλισμός: Τι είναι για μένα σήμερα η ποίηση, ανακοίνωση στο επιστημονικό συμπόσιο "Μεταπολεμικός Υπερρεαλισμός", Ιωάννινα-Πρέβεζα 27-29 Σεπτεμβρίου 1991, υπό δημοσίευση στα Πρακτικά. Περισσότερο συστηματικές προσπάθειες μπορούν να χαρακτηριστούν η ειδική εκδήλωση για τον ποιητή του Πολιτιστικού Οργανισμού Δήμου Λάρισας στις 25 Ιουλίου 1993 και βέβαια το παρόν αφιέρωμα του Μανδραγόρα.
3. Θ. Κούγκουλος, Η αναζήτηση της ορθόδοξης γοητείας στον Θανάση Τζούλη, ανακοίνωση στο επιστημονικό συμπόσιο "Μεταπολεμικός Υπερρεαλισμός", Ιωάννινα-Πρέβεζα 27-29 Σεπτεμβρίου 1991, Εξώπολις 2, 1995, 53-58.
4. Για την τομή που ορίζει η συλλογή "Απόγευμα των Μύρων" επειδή αναδύεται ρητά η ψυχαναλυτική οπτική, που από τότε ακολουθεί τον ποιητικό του βηματισμό βλ. δ.π., 55.
5. Ευχαριστώ θερμά και από τη θέση αυτή τον ποιητή που μου επέτρεψε να διαβάσω τα χειρόγραφα της τελευταίας του συλλογής. Δέχως την ευγενική του χειρονομία το παρόν κείμενο θα έμενε μετέωρο, αφού βρίσκει τη δικαίωση του κυρίως στα υπό έκδοση ποιήματα. Εννέα από τα δεικνυόμενα αναφερόμενα ποιήματα έχουν ήδη δημοσιευτεί σε λογοτεχνικά περιοδικά :
• Τρία πεζά για τη σύνδεση της Πρέβεζας με την Αλεξανδρούπολη υπογείως και δια νηπίος, Γράμματα και Τέχνες 39, 1985, 22 - 23.
• Αν έβγαίνε ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος στον Έβρο μ' ανέπαφο το κεφάλι του προς τα πού θα πήγαινε, Ενέδρα 3-4, 1987, 50 και πρόσφατα Εντειτητήριο 30, 1995, 33.
• Ερμολογισμός της τραγωδίας στα Ελληνικά, Ενέδρα 5-6, 1988, 5.
• Πώς έβγαζε την πίστη μου, Μανδραγόρας 4, 1994, 15.
• Γέμισαν τα σπίτια μιας δεκατίνας της Αδριανούπολης, Σαμοθράκη, Οχραία στον Έβρο, Απλώνουν τα δίχτυα στις κόκκινες μηλιές και χάνονται, Ο Αχέρωντας ο Καλαμάς και αργότερα ο Έβρος, Εξώπολις 1, 1994, 7-11.
Το ποίημα "Οχραία στον Έβρο" έχει δημοσιευτεί επίσης και το 1989, βλ. Αναζήτηση 23, 1989, 171.
6. Θ. Τζούλης, Το μητρικό μορφοειδίωλο στο έργο του Βιζυηνού — προσπάθεια ψυχοκριτικής, Τετράδια Εσθνής 29, 1988, 87-88 και κόρα στον τόμο : Θ. Τζούλης, Ψυχανάλυση και Λογοτεχνία, Αθήνα 1993, 99-101.
7. δ. σμ. 3, 56.
8. βλ. Κ. Κερένγι, Η μυθολογία των Ελλήνων, μτφ. Δημ. Σταθόπουλου, Αθήνα 1982, 526-527.
9. Κ. Βακαλόπουλος, Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού: Θράκη, Θεσσαλονίκη 1993, 112.
10. Μ. Σαγχούρης, Ποιήματα (1945-1971), Αθήνα 1981, 250.
11. Ι. Δραγονίμης, Σαμοθράκη, πρώτη έκδοση 1909, Αθήνα 1985.
12. Για το Νικόλαο Φαρδύ βλ. Ι. Δραγονίμης, δ.π., 87-97· Σ. Παπαγεωργίου, Σαμοθράκη, Αθήνα 1982, 189· Σ. Σαραφείμ-Ρηγοπούλου, Νικόλαος Φαρδύς: ο Σαμοθρακίτης ιατροφιλόσοφος, Ενδοχώρα 39, 1995, 42-48.
13. βλ. και Ε. Γαραντούδης, Πάλι περί λογοτεχνικών γενεών, Εντειτητήριο 9, 1989, 118-122 με τη σχετική βιβλιογραφία.
14. Για αντίστοιχες "τοπογραφικές" οπτικές στη λογοτεχνική κριτική βλ. Χ. Δανιήλ, Του μικρού αδελφού, Πρακτικά επιστημονικού συμπόσιου "Κώστας Κρυσιτάλης"-Πρέβεζα 11-13 Ιουνίου 1993, Πρέβεζα 1994, 185-192· Μ. Ψάχος, Παράλληλες αναγνώσεις έργων του Δ. Χατζή και του Μ. Γκανά — η λειτουργία του τόπου, Ελίτροχος 1, 1994, 100-116.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑΚΩΝ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΤΟΥ ΕΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Θ. ΤΖΟΥΛΗ	
ΤΟΠΩΝΥΜΙΟ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ
Αδριανούπολη	6
Αλεξανδρούπολη	8
Διδυμότειχο	2
Έβρος (ποταμός)	23
Έβρος (ποτάμι και γεωγραφική περιοχή)	6
Θάσος	1
Ίμβρος	1
Κήποι (τελωνείο)	1
Νεκροταφείο των ξένων (Αλεξ/πολη)	5
Ορμένιο	2
Σαμοθράκη	6
Σάος (βουνό)	4
Τένεδος	1
Φεγγάρι (κορυφή)	6
ΣΥΝΟΛΟ	72
* Σημ. : Στο λήμμα Σαμοθράκη υπολογίζεται και το εθνικό Σαμόθρακας που απαντάται μία φορά	

ΣΧΕΛΙΑΣΜΑ ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑΣ ΘΑΝΑΣΗ ΤΖΟΥΛΗ

του Θανάση Κούγκουλου

Α. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

1. Σπόνδυλοι

Α' έκδοση, «Δίφρος», Αθήνα 1961, σσ. 32, σχ. 8ο (25x17,5), χ. α. αντ.

Β' έκδοση «Ενέδρα», Αλεξανδρούπολη 1986, σσ. 30, σχ. 16ο (18x10,5), χ. α. αντ.

2. Ισθμός

Α' έκδοση, «Κέδρος», Αθήνα 1975, σσ. 64, σχ. 8ο (24x16,2), 750 αντίτυπα.

3. Ρινόκεροι

Α' έκδοση, «Κέδρος», Αθήνα 1975, σσ. 68, σχ. 8ο (24x16), 750 αντίτυπα.

4. Απόγευμα των μύρων

Α' έκδοση, «Εγνατία», σειρά «Τραμ», Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 64, σχ. 16ο (16,5x10,5), χ. α. αντ.

5. Αμφίβια

Α' έκδοση, «Εγνατία», σειρά «Η Μικρή Εγνατία», Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 80, σχ. 12ο (19,5x12), χ. α. αντ.

6. Η γλώσσα του Αδάμ

Α' έκδοση, «Εγνατία», σειρά «Η Μικρή Εγνατία», Θεσσαλονίκη 1982, σσ. 64, σχ. 8ο (20,5x13,5), χ. α. αντ.

7. Όταν ο Θεός εις το σώμα έλθη πολυς

Α' έκδοση, «Καστανιώτης», Αθήνα 1990, σσ. 82, σχ. 8ο (21x14,5), χ. α. αντ.

Β. ΔΟΚΙΜΙΑ-ΜΕΛΕΤΕΣ

8. Approche Psychopathologique de Fr. Kafka

Α' έκδοση, Aix-en-Provence 1976, σσ. 100, σχ. 4ο (30x21), δεμένο, χ. α. αντ.

9. L'écriture de Kafka et la demande interdite. Essai de critique littéraire psychanalytique (thèse pour le Doctorat), α' έκδοση Aix-en-Provence 1979, σσ. 285, σχ. 4ο (30x21) δεμένο, χ. α. αντ.

10. Το ασυνείδητο και η συμβολική τάξη (Από το Freud στο Lacan)

Α' έκδοση, Αθήνα 1985, σσ. 136, σχ. 8ο (24x17), χ. α. αντ.

11. Η συναισθηματική μεταβίβαση στην ψυχαναλυτική θεραπεία (και μια αναφορά στον Κώο γιατρό Απολλωνίδη).

Α' έκδοση, «Ενέδρα», Κομοτηνή 1985, σσ. 64, σχ. 80ο, (24x17), χ. α. αντ.

12. Το ιστορικό του 1940 και η ψυχολογία του λαού μας

Α' έκδοση «Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης», 1991, σσ. 48, σχ. (24x16,5), χ. τ. ε. και χ. α. αντ.

13. Μελετήματα για την ψυχανάλυση

Α' έκδοση, «Μπαρμπουνάκης», Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 179, σχ. 8ο, (24x17), 1.000 αντίτυπα.

14. Ψυχανάλυση και Λογοτεχνία

Α' έκδοση, «Οδυσσεύς», Αθήνα 1993, σσ. 376, σχ. 8ο (20,5x14), χ. α. αντ.

Β' 1995.

15. Επαναπροσδιορισμός του όρου «Παιδική Λογοτεχνία» (ψυχαναλυτική εκδοχή). Εισήγηση που δημοσιεύεται στον τόμο Παιδική Λογοτεχνία, θεωρία και πράξη, δεύτερος τόμος, επιμέλεια Άντας Κατσίκη-Γκίβαλου, εκδόσεις «Καστανιώτης», Αθήνα 1994, σελ. 183-195.

Γ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

17. Ισθμός

στη γαλλική γλώσσα, μετάφραση Anne Ducasse, Marseille 1977, φωτοτυπημένη έκδοση.

Δ. ΥΠΟ ΕΚΔΟΣΗ

16. Γάμος του Έβρου ποταμού, ποιήματα.

17. Ψυχαναλυτική Ψυχολογία.

Ε. ΠΟΙΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΗ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. «Μεγάλωσ' ο πατέρας μας τη νύχτα», περιοδ. *Νέα Εστία*, σ. 1131 (χωρίς άλλες πληροφορίες).2. «Μπέρα», περιοδ. *Ηπειρωτική Εστία*, 1956 (χωρίς άλλες πληροφορίες).3. «Είχα ένα κόμοιο», περιοδ. *Ηπειρωτική Εστία*, 1957 (χωρίς άλλες πληροφορίες).4. «Επαρχία» (ποίημα σε δύο ενότητες: Α' και Β'), περιοδ. *Ηπειρωτική Εστία*, 1957 (χωρίς άλλες πληροφορίες).

5. «Οι νεκροί δεν έχουν υπηκοότητα...», εφημερίδα Η Βραδυνή, 31 Δεκεμβρίου 1958 (στην ποιητική στήλη δίπλα σε συνεργασία του Μάρκου Μέσκου).

6. «Γράμμα από το Στρατιωτικό Νοσοκομείο», περιοδ. *Ηπειρωτική Εστία*, τεύχος 82, Φεβρ. 1959, σ. 152.7. Ποιήματα (3) τίτλοι: «Εισαγωγικό», «Από τα ναρκοπέδια» (ποίημα σε έξι ενότητες), «Υστερόγραφο» (ποίημα σε οκτώ ενότητες), περιοδ. *Ενδοχώρα*, τεύχος 1, Σεπτ.-Οκτ. 1959, σσ. 3-5.8. «Καλοκαίρι», περιοδ. *Νέα Εστία*, τεύχος 771, 15 Αυγούστου 1959, σ. 1098.9. Ποιήματα (5) τίτλοι: «Δίβουλο ακόντιο», «Πολυανδρίον», «Απίλεια», «Το φυλλοβόλο δάσος», «Στήλη άλατος» (ποίημα σε δύο ενότητες Α' και Β'), περιοδ. *Ενδοχώρα*, τεύχος 3, Γεν.-Φλεβ. 1960, σσ. 139-141.10. Ποιήματα (4) τίτλοι: «Πάλι που τα παράθυρα έμειναν άδεια», «Έπρεπε κάποτε», «Ίώβ», «Κλείστε τις πόρτες», περιοδ. *Ενδοχώρα*, τεύχος 7, Σεπτ.-Οκτ. 1960, σσ. 392-394.11. Ποιήματα (2) τίτλοι: «Συνείδηση», «Θηλυκό αίμα», περιοδ. *Ενδοχώρα*, τεύχος 13-14, Σεπτ. Δεκ. 1961, σσ. 736-738.

12. Ποιητική Ανθολογία (1930-1965), εκδόσεις «Ιωλκός», Αθήνα 1965, (χωρίς πληροφορίες για ποιήματα και σελίδες).

13. Θ. Νιάρχος-Α. Φωστιέρης, «Ποίηση '79», εκδόσεις «Εγνατία» (χωρίς πληροφορίες για ποιήματα και σελίδες).

14. «58 φωνές», Ποιητική Ανθολογία 1980, εκδόσεις «Πρόσπερος», Αθήνα 1981 (τα ποιήματα «Αλλάζουν σπιτόδεσμα» και «Βαθειές παράξενες ζημιώσεις» σελ.69).

15. «3 Ποιήματα» (τίτλοι: «Franz Kafka», «Γιατί ο Franz Kafka άφησε πίσω του όλο γιατιά», «Η βρύση του Πετράρχη στο Vaucluse»), περιοδ. *Ωλήν*, τεύχος 3, Φεβρ.-Μάρτ. 1981, σσ. 3-7.16. Ποιήματα (4) τίτλοι: «Αλεξανδρούπολη», «Να βγει ο Κρατύλος να σε πάει στο Ονοματογραφείο του», «Τα ποιήματα του Καβάφη ήταν το καθημερινό του νόμισμα», «Τώρα που έστησα το φουσερό του σιχου-χουργείου μου έξω από τα ηχοπωλεία σας», περιοδ. *Χάρτης*, τεύχος 12, Σεπτ. 1984, σελ. 695-697.17. «Τρία πεζά για τη σύνδεση της Πρέβεζας με την Αλεξανδρούπολη υπογείως και διά νυκτός» (ενότητα τριών ποιημάτων που περιλαμβάνει τους τίτλους: «Εξηκονταρχία Πρεβέζης», «Είμαι ο Φαίδων οριγμένος στη λάσπη», «Όταν γυρίσω το κεφάλι μου ξέρω πως θ' αντικρύσω το φάσμα του εαυτού μου»), περιοδ. *Γράμματα και Τέχνες*, τεύχος 39, Μάρτ. 1985, σσ. 22-23.18. Περιοδικό *Τομές*, Ανθολογία 1985, επιμέλεια Ηλ. Κεφάλος.19. «Αν έβγαине ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος στον Έβρο μ' ανέπαφο το κεφάλι του προς τα πού θα πήγαινε;», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 3-4, 1987, σ. 50.20. «Ερμολοικόξανθος ή τραγωδία στα ελληνικά», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 5-6, 1988, σ. 5.21. «Πού έδειχνε το χέρι του Κολοκοτρώνη;», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 7-8, 1989, σσ. 7-8.22. «Μελλοντικόν κοντάκιον εις Οδυσσεάν Ελύτην», περιοδ. *Ευθύνη*, τεύχος 206, Φεβρ. 1989, σ. 62.23. «Το φάντασμα του ποιητή Νικολάου Κάλας στον Έβρο», περιοδ. *Πόρφυρας*, τεύχος 50, Ιουλ.-Σεπτ. 1989, σσ. 266-269.

24. Ποιήματα (5) τίτλοι: «Η αθώωση της ποίησης είναι μετά θάνατον», «Κείμενα που περιμένουν τον οπίσω τους ερχόμενο», «Όραμα στον Έβρο». «Ο Πλάτων καθ' οδόν προς τις Συρακούσες». «Η νύση από το

ακηλίδωτο κορμί του Πλάτωνος που κατακάνονταν στη μοιχεία των Κήπων», περιόδ. *Ανακύκληση*, τεύχος 23, Σεπτ.-Οκτ. 1989, σ. 171.

25. «62 Φωνές», Ποιητική Ανθολογία 1989, εκδόσεις «Πρόσπερος», Αθήνα 1990, (το ποίημα «Ο Πλάτων καθ' οδόν προς τις Συρακούσες», σσ. 74-75).

26. «Ο ποιητής και το ποίημα (ενότητα ποιημάτων που περιλαμβάνει τους τίτλους: «Έτσι λύνονται με υπακοή οι διαταγές του ποιήματος», «Το ποίημα οσμίζεται τον Άδη», «Ο ποιητής που έβγαίνει μετά θάνατον»), περιόδ. *Ευθύνη*, τεύχος 219, Μάρτιος 1990, σσ. 101-103.

27. «49 Φωνές», Ποιητική Ανθολογία 1991, εκδόσεις «Πρόσπερος», Αθήνα 1992 (το ποίημα «Ωδή Συμείων του Θεοδόχου», σελ. 55.).

28. Ποιήματα (5) τίτλοι: «Με μια αλοιφή γύρω που κανείς δεν την περνούσε», «Ο πατέρας έφεγγε όπως τα Φιλιατοχώρια», «Τα σπίτια είναι οικότροφοι της τρέλας τους», «Πώς ένα σπίτι κι ένα άλογο παντρεύτηκαν και δεν έκαναν οικογένεια», «Πώς έχασα την πίστη μου», περιόδ. *Μανδραγόρας*, τεύχος 4, Ιουλ.-Σεπτ. 1994, σσ. 14-15.

29. Ποιήματα (9) τίτλοι: «Γέμισαν τα σπίτια μας δερμάτινα της Αδριανούπολης», «Σαμοθράκη», «Όραμα στον Έβρο», «Απλώνουν τα δάχτυλα στις κόκκινες μηλιές και χάνονται», «Ο Αχέροντας, ο Καλαμάς και αργότερα ο Έβρος», «Η αγιο-Κάρα του σπιτιού», «Τα σπίτια είναι έξω από τους τοίχους», «Όπως γύναινα γλωφό σπιτίσιο καλαμπόκι», «Η ημέρα του σπιτιού και η ευχαριστία του», περιόδ. *Εξόπολις*, τεύχος 1, Φθινόπωρο 1994, σσ. 7-12.

30. Ποιήματα (4) τίτλοι: «Θεέ μου τι μωρό που είναι το σπίτι χωρίς μάνα», «Τα πράγματα δεν έλειπαν από τις λέξεις ούτε βέβαια και ο Θεός», «Η ημέρα του σπιτιού και η ευχαριστία του», «Ο αββάς Johann Joachim Winckelmann», περιόδ. *Ευθύνη*, τεύχος 275, Νοέμβριος 1994, σσ. 531-533.

31. «Ο Σεργκέι Πεσσένιν έβγαίνει καθαρός από την τρικυμία του σαν το ουράνιο τόξο», περιόδ. *Μανδραγόρας*, τεύχος 5, Οκτ.-Δεκ. 1994, σσ. 40-41 (αφιερωμένο στον Έκτορα Κακναβάτο και δημοσιευμένο στο τεύχος-αφιέρωμα στον ποιητή).

32. Ποιήματα (15) τίτλοι: «Το στοιχείο που δεν ήταν από τον πάνω κόσμο», Μαγειρεία δίπλα στα γραφεία τελετών», «Η γλώσσα του Αδάμ», «Η μαρτυρία του Χριστού Μπιλάλη εμπόρου κατά το παρόν», «Ανάβει να δει ποια φωνήεντα λείπουν», «Ο φόβος», «Το ψάρι τα παιδιά και τα μολυβένια στρατιωτάκια», «Αλλεις '67», «Το παλιό κράνος», «Το απαγορευμένο στεφανοπούλι», «Το σπίτι με την πλατυποδία», «Ο Γελαντζής», «Ο ζωγράφος Θεόφιλος», «Φωτισμένο νερό», «Ο στρατιώτης με την υδρόγειο στο ποδήλατο», από ανθολόγηση των ποιητών Κ. Γκιμοσούλη, Γ. Κοντού, Β. Στεριάδη και Θ. Τζούλη στα πρακτικά της ημερίδας «Νεότερη Ποίηση», 4-5 Νοεμβρίου 1993, έκδοση «Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών Δημοκρατείου Πανεπιστημίου Θράκης», Αθήνα 1994, σσ. 93-112.

33. Ποιήματα (3) τίτλοι: «Ωρα γιονού πεθαίνουν τα μεγάλα ζώα», «Το τελευταίο ενύπνιο του Νικηφόρου Φωκά», «Ο Αχέροντας με το πένθος του μοσιμίχης», περιόδ. *Πόρφυρας*, τεύχος 71-72, Οκτώβρ. 1994-Μάρτιος 1995, σσ. 32-34.

34. «Πέντε ποιήματα» (τίτλοι: «Αν έβγαίνει ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος στον Έβρο μ' ανέπαφο το κεφάλι του προς τα πού θα πήγαινε», «Οικογενειακό του 1967», «Εμφύλιο αφήγημα», «Υστερα ήρθαν οι λιθίνοι με το στεροβότανο», «Ο Γκέοργκ Τραλ επέμενε για το ακριβότερο απορρυπαντικό που το έλεγε θάνατο»), περιόδ. *Εντευκτήριο*, τεύχος 30, Άνοιξη 1995, σσ. 33-35.

35. «Το αληθινό μολύβι του στρατηγού Μακρυγιάννη, περιόδ. *Τετράδια Ευθύνης*, Αφιέρωμα στο Μακρυγιάννη.

36. «Φωνές '94», Ποιητική Ανθολογία 1994, εκδόσεις «Πρόσπερος», Αθήνα 1995 (το ποίημα «Ευλόγησε, Κύριε, το Μονοδέντρι μου», σελ. 63).

Σημείωση: Ποιήματα δημοσιεύτηκαν και στα περιοδικά *Το Δέντρο*, και *Τοιμές*, τα οποία όμως δε στάθηκε δυνατό να αποδελτιωθούν.

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

1. Μητρικό μορφοειδωλό και συναισθηματική μεταβίβαση, Γαλλοελληνικό Συνέδριο για το παιδί και τον έφηβο, Ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία, 27, 28, 29 και 30 Μαρτίου 1991.

2. Η εκπαίδευση σε μια Ενωμένη Ευρώπη, 5ο Διεθνές Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος, Πάτρα, 27, 28, 29 Σεπτεμβρίου 1991.

3. Ο Κ. Καστοριάδης ως ψυχαναλύτης, κοινωνιολόγος και φιλόσοφος,

συγκρίσεις και αποκλίσεις από τον παραδοσιακό κορμό της ψυχανάλυσης. Η σύγκρουση ανάμεσα στο Εγώ και το Εκείνο (διαφοροποιήσεις του Καστοριάδη ως προς τη δεύτερη τοπική του Φρόνντ). Το ετεροθεσμισμένο και πολυαλλοτριωμένο άτομο και προσπάθειες αυτοθέσμισης του. Ο Καστοριάδης και ο Αβδηρίτης Δημόκριτος. παραλληλισμοί, συγκρίσεις και αποκλίσεις του έργου των δύο θρακών φιλοσόφων,

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 24.2.1993.

4. Η έρευνα και η ανάγκη εξειδίκευσης στα παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης, πανελλήνιο Συμπόσιο Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκρατείου Πανεπιστημίου Θράκης, 11,12,13.5.1995.

5. Βιολογικός και κοινωνικός ρόλος του φύλου, Άνοιχτό Συμπόσιο Διαφυλικών Σχέσεων, Αθήνα πανεπιστημιούπολη, 26, 27 Απριλίου 1991.

6. Παιδί και παιχνίδι, Κύκλος Ψυχολογίας-Παιδαγωγικής Άνοιχτού Πανεπιστημίου 1991-1992, Πνευματικού Κέντρου Δήμου Κομοτηνής.

7. Το μητρικό μορφοειδωλό στο έργο του Σολωμού, δυαδική σχέση και συνέπειες στη συναισθηματική ανάπτυξη, 10ο Συμπόσιο ποίησης, Πανεπιστήμιο Πατρών 6-8 Ιουλίου 1990.

8. Προϋπόθεση για μια μέθοδο ψυχαναλυτικής ανάγνωσης του Υπερρεαλισμού, Επιστημονικό Συμπόσιο Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα-Πρέβεζα 27-29.9.91.

9. Επαναπροσδιορισμός του όρου «Παιδική Λογοτεχνία» — Ψυχαναλυτική εκδοχή, 1ο Πανεπιστημιακό Συνέδριο Παιδικής Λογοτεχνίας, πανεπιστήμιο Αθηνών 2-3 Νοεμβρίου 1991.

10. Παιδοψυχιατρική στην Κοινότητα: Δραστηριότητες, συνεργασία ιατροπαιδαγωγικών υπηρεσιών και εκπαίδευσης, Ευρωπαϊκό Συμπόσιο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, Ρόδος 9-10 Μαΐου 1992.

11. Η ηδόνειρος φωνή του Ανδρέα Κάλβου — Ψυχαναλυτική προσέγγιση, 12ο Συμπόσιο ποίησης, Πανεπιστήμιο Πατρών 8-10 Ιουλίου 1990.

12. Περιφέρεια και πνευματική ζωή, Η ψυχολογία του δημιουργού στην επαρχία, Συμπόσιο Ένωσης Συγγραφέων Μακεδονίας και Θράκης, Ορεστιάδα 12-13 δεκεμβρίου 1992.

13. Ο Γ. Βιζυηνός και ο Νόμος του Πατέρα, περιφερειακό Συνέδριο Πνευματικού Κέντρου Κομοτηνής, Κομοτηνή 2, 3, 4 Απριλίου 1993.

14. Η δυαδική σχέση μητέρας-παιδιού και η μετάβαση στην τριαδική σχέση. Ο ρόλος του πατέρα, 1ο Πανελλήνιο Παιδαγωγικό Συμπόσιο της Εταιρείας Παιδαγωγικών Επιστημών της Κομοτηνής 26, 27, 28 Μαρτίου 1993.

15. Οι ενορμήσεις ως ψυχοβιολογικές οντότητες και η μετουσίωση τους ή το ψυχοβιολογικό υπόστρωμα του πολιτισμού, Συνέδριο Βιολογίας και Επιστημών της Αγωγής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 7, 8, 9 Μαΐου 1993.

16. Ο μηχανισμός της μετουσίωσης (sublimation) κατά τη διαδικασία της μάθησης, Συνέδριο Παιδοψυχιατρικής Εταιρείας Ελλάδας και Συλλόγου πτυχιούχων Π.Τ.Δ.Ε., 26-27 Νοεμβρίου 1993.

17. «Η διαλεκτική της ορμής του έρωτα και της ορμής του θανάτου στον Εμπεδοκλή και τον Φρόνντ», Δ' Ευρωπαϊκό Συνέδριο Ψυχολογίας, 2-7 Ιουλίου 1995, Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ζ. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΑ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. «Γυάλινη πόλη», περιόδ. *Ενδοχώρα*, τεύχος 2, Νοέμβρ.-Δεκ. 1959, σσ. 92-94.

2. «Καταρράκτες», περιόδ. *Ενδοχώρα*, τεύχος 4, Μάρτ.-Απρ. 1960, σσ. 209-211.

Η. ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΡΘΡΑ

1. «Οι νέοι και η παράδοση», περιόδ. *Ενδοχώρα*, τεύχος 5, Μάιος-Ιούν. 1960, σσ. 276-278.

2. «Samuel Beckett», περιόδ. Νεοελληνικός λόγος, τεύχος 19, Ιαν.-Φεβρ. 1970, σσ. 76-78 (με το ψευδώνυμο Θανάσης Κράλης).

3. «Η ακτή της Λήμνου», περιόδ. *Νεοελληνικός Λόγος*, τεύχος 19, Ιαν.-Φεβρ. 1970, σσ. 79-80 (άρθρο για το έργο του Μπέκετ «Το τέλος του παιχνιδιού», που ανέβασε ο Κάρολος Κουν, με το ψευδώνυμο Θανάσης Κράλης) και περιοδικό *Ενέδρα*, τεύχος 3-4, 1987, σσ. 77-78.

4. «Ψυχανάλυση», περιόδ. *Τοιμές*, Γεν. 1981 (περιέχεται στο βιβλίο «Από το Freud στο Lacan» με τίτλο «Ψυχανάλυση», στα ίχνη μιας

φροϊδικής ψυχ-αισθητικής», σσ. 107-121).

5. «Ψυχανάλυση και ψυχοκριτική», πρακτικά Συμποσίου Πανεπιστημίου Πατρών, 1982, εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα 1983.
6. «Ασυνείδητο και γλώσσα», πρακτικά Συμποσίου Πατρών 1984, εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα 1985.
7. «Δεκατέσσερις παράγραφοι για την ποίηση του Δημήτρη Παπαδίτσα», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 2, Καλοκαίρι 1986, σσ. 11-16.
8. «Ο Πλάτων και το ασυνείδητο ή η ψευδής μαρτυρία των ποιητών», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 2, Καλοκαίρι 1986, σσ. 56-64 (περιέχεται στο βιβλίο «Από το Freud στο Lacan», σσ. 95-106).
9. «Μια άλλη ψυχανάλυση της εποχής μας και της θεσπισμένης κοινωνίας μας από τον Κορνήλιο Καστοριάδη», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 3-4, 1987, σσ. 8-22.
10. «Εισαγωγή στο Φρόντ: ερωτήματα μιας επανόρθωσης», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 5-6, 1988, σσ. 23-34.
11. «Η ηθική της γλώσσας από τον Πλάτωνα στο Φρόντ», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 5-6, 1988, σσ. 68-76.
12. «Ερωτική ενόρμηση και καλλιτεχνική δημιουργία», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 7-8, 1988, σσ. 31-47.
13. «Η παραιμία της ποίησης και η αγιότητα του σώματος», περιοδ. *Τετράδια Ευθύνης*, τεύχος 28: Πολυφωνία για τον Δ. Π. Παπαδίτσα, Αθήνα 1988, σσ. 163-181.
14. «Το μητρικό μορφοείδωλο στο έργο του Βιζυηνού — προσπάθεια ψυχοκριτικής», *Τετράδια Ευθύνης*, τεύχος 29: Ποιος ήταν ο Γεώργιος Βιζυηνός, Αθήνα 1988, σσ. 87-120.
15. «Sigmund Freud, ο ραβδσκοπός του αιώνα μας», μέρος α', περιοδ. *Νέα Εστία*, τεύχος 1455, 15 Φεβρ. 1988, σσ. 213-226, μέρος β', περιοδ. *Νέα Εστία*, τεύχος 1456, 1 Μαρτίου 1988, σσ. 308-319.
16. «Η μητέρα Θάλασσα» — ένα επίμετρο», περιοδ. *Ευθύνη*, τεύχος 200, Αύγ. 1988, σσ. 405-408.
17. «Σώμα και ποίημα», περιοδ. *Ευθύνη*, τεύχος 208, Απρ. 1989, σσ. 182-183.
18. «Η ζωή η πάγκαλη πεταλούδα που τη λένε και ψυχή», περιοδ. *Ευθύνη*, τεύχος 216, Δεκ. 1989, σσ. 600-602.
19. «Παλαιάς και ψυχανάλυση — ψυχογένεση της τέχνης», περιοδ. *Νέα Εστία*, τεύχος 1504, 1 Μαρτίου 1990, σσ. 297-307 και τεύχος 1505, 15 Μαρτίου 1990, σσ. 391-399 (εισήγηση στο Συμπόσιο Ποίησης Πατρών, 7-9 Ιουλίου 1989).
20. «Ο μύθος του σώματος — σχόλιο στο βιβλίο του Κώστα Ε. Τσιρόπουλου Μυστήριο, περιοδ. *Γραφή*, τεύχος 7, Ιαν.-Φεβρ. 1990, σσ. 90-101.
21. «Τα όνειρα οδηγούν το χέρι στη γραφή», περιοδ. *Η Λέξη*, τεύχος 95, Ιούν. 1990, σσ. 384-390 (κριτική στο πεζογραφικό έργο της Τατιάνας Κρίστη-Μιλλιέ).
22. «Η ανάγκη και η επιθυμία στο έργο του Μ. Καραγάτση — προσπάθεια ψυχανάλυσης», περιοδ. *Γραφή*, τεύχος 13-14, Χειμώνας-Ανοιξη 1991, σσ. 14-37.
23. «Φρόντ, ο άλλος του εαυτός», περιοδ. *Ψυχολογικό Σχήμα*, τεύχος 4, Ιαν. 1991, σσ. 46-54.
24. «Η διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου», περιοδ. *Ψυχολογικό Σχήμα*, τεύχος 10, Ιουλ.-Αύγ. 1991, σσ. 16-24.
25. «Η προσωπικότητα, το φύλο και οι ταυτίσεις μας», περιοδ. *Ψυχολογικό Σχήμα*, τεύχος 11, Σεπτ.-Οκτ. 1991, σσ. 24-31.
26. «Λογοτεχνικό κείμενο και ψυχανάλυση», πρακτικά τριήμερου επιμορφωτικού σεμιναρίου: Το γλωσσικό μάθημα στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, 13, 14 και 15 Νοεμβρίου 1991, εκδόσεις «Πατάκη», Αθήνα 1992, σσ. 32-47.
27. «Υπερρεαλισμός και ψυχανάλυση», περιοδ. *Τετράδια Ψυχιατρικής*, τεύχος 39, Ιουλ.-Αύγ.-Σεπτ. 1992, σσ. 144-153.
28. «Ερωτισμός και αποσπασματικότητα στο έργο του Σολωμού», πρακτικά Συμποσίου Πανεπιστημίου Πατρών, 1991, Πάτρα 1992.
29. «Το σκουλαρίκι μου», περιοδ. *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας*, τόμος 8, 1993, σσ. 67-80.
30. «Σεξουαλικότητα και απαγορεύσεις στη γλώσσα», περιοδ. *Τετράδια Ψυχιατρικής*, τεύχος 43, Ιουλ.-Αύγ.-Σεπτ. 1993, σσ. 136-149.
31. «Κορνήλιος Καστοριάδης, ο κοινωνικός στοχαστής και αναλυτής της εποχής μας» στον τόμο: Η αναγόρευση του καθηγητή της Ανωτάτης Σχολής Κοινωνικών Επιστημών των Παρισίων Κορνήλιου Καστοριάδη ως επίτιμο διδάκτορα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης, έκδοση «Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης», Αλε-

ξανδρούπολη 1993, σσ. 15-31.

32. «Παιδική Λογοτεχνία και Ψυχανάλυση», περιοδ. *Η Λέξη*, τεύχος 118, Νοέμβρ.-Δεκ. 1993, σσ. 774-791.
33. «Πρώτη μεταπολεμική ποιητική γενιά (μερική όψη: Σαχτούρης, Σινόπουλος, Καρούζος, Παπαδίτσα, Αραβαντινός), πρακτικά της ημερίδας: «Νεοτερική Ποίηση», 4 και 5 Νοεμβρίου 1993, έκδοση «Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης», Αθήνα 1994, σσ. 15-31.
34. «Η ποίηση του Έκτορα Κακναβάτου ή για να μην υποστεί θρόμβωση η γλώσσα», περιοδ. *Μανδραγόρας*, τεύχος 5, Οκτ.-Δεκ. 1994, σσ. 40-42.
35. «Ελληνική αρχαιότητα και ψυχανάλυση: ένας διάλογος που συνεχίζεται», περιοδ. *Νέα Εστία*, τεύχος 1597, 15 Ιαν. 1994, σσ. 107-117 (εισήγηση στο 2ο Επιστημονικό Συμπόσιο του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης: Η διαχρονική παρουσία της ελληνικής αρχαιότητας στις επιστήμες της αγωγής, Αλεξανδρούπολη 15-17 Νοεμβρ. 1991).
36. «Ι. Θ. Κακριδής, ο ονειροδότης δάσκαλος (στα τρία του χρόνια)», περιοδ. *Εξώπολις*, τεύχος 2, Ανοιξη 1995, σσ. 41-49.
37. «Θεόδωρος Κάστανος, ο πρωτοπόρος παιδαγωγός που έμεινε άγνωστος», αδημοσίευτη ανακοίνωση σε φιλολογικό μνημόσυνο του Θ. Κάστανου, Σύλλογος Δασκάλων και Νηπιαγωγών Αλεξανδρούπολης, Αλεξανδρούπολη 18 Μαρτίου 1995 (βλ. σχετικό σχόλιο: Μ. Καραχρήστου, «Θεόδωρος Κάστανος: μία επανεκτίμηση για έναν πρωτοπόρο της παιδαγωγικής επιστήμης»), περιοδ. *Εξώπολις*, τεύχος 2, Ανοιξη 1995, σσ. 144-147.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ-ΣΧΟΛΙΑ

1. «Νίκου Φωκά: Μάρτυρας μοναδικός», περιοδ. *Ενδοχώρα*, τεύχος 13-14, Σεπτ.-Δεκ. 1961.
2. «Κριτική συζήτηση», περιοδ. *Σχολείο και Ζωή*, τεύχος 5-6, Μάιος-Ιούν. 1962, σσ. 226-228.
3. «Ιωάννης Θεοφ. Κακριδής: σημειώματα από την ανάγνωση των βιβλίων του «Ομηρικά θέματα», «Ο ποιητής και η μυθική παράδοση», «Ο Νίκος Καζαντζάκης», «Ο Μύθος στην Αρχαϊκή Λυρική Ποίηση των Ελλήνων», καθώς και των διαλέξεών του στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης που εξέδωσε σε τόμο», περιοδ. *Δωδωναίον Φως*, τεύχος 9, Σεπτ.-Οκτ. 1964, σσ. 495-497.
4. «Ν. Δ. Καρούζου: Πενθήματα», περιοδ. *Νεοελληνικός Λόγος*, τεύχος 19, Ιαν.-Φεβρ. 1970, σσ. 100-102 (με το ψευδώνυμο Θανάσης Κράλης).
5. «Καφεθέατρο Απολογία»: «Αγωνα γραμμή, έργο και σκηνοθεσία Ντ Σιδερίδη», περιοδ. *Νεοελληνικός Λόγος*, τεύχος 19, Ιαν.-Φεβρ. 1970, σ. 104 (με το ψευδώνυμο Θανάσης Κράλης).
6. «Το νεκρικό κιβούρι του ποιητή θα γενή πάλι η σαργανίτσα του — Νικόλαος Εγγονόπουλος», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 2, Καλοκαίρι 1986, σσ. 77-80.
7. «Ο απόκρημνος Μακρυγιάννης και η σημερινή μας πλατυποδία», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 2, Καλοκαίρι 1986, σσ. 82-84.
8. «Το σημαίνον "νερό" στην Αντίοπη του Διονύση Α. Καρατζά», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 5-6, 1988, σσ. 78-82.
9. Ο θάνατος του Καραϊσκάκη», β' έκδοση, εκδόσεις «Βιβλιοπωλείο της Εστίας», Αθήνα 1987, του Δημήτρη Σταματέλου», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 5-6, 1988, σσ. 83-85.
10. «Η γραφή της Ευφροσύνης Αναστασιάδου», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 5-6, 1988, σσ. 87-88.
11. «Προκαταρκτική ανάγνωση του βιβλίου του Δημήτρη Καλοκώρη "Ο κακός αέρας", εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1988, σελ. 216», περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 7-8, 1988, σσ. 108-116.
12. «Ενέδρες» (τρία σχόλια με τίτλους: «Εποχή παγετώνων της γλώσσας», «Ένα δείγμα υγείας και ανησυχίας», «Η ώρα του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης»), περιοδ. *Ενέδρα*, τεύχος 7-8, 1988, σσ. 118-121.
13. «Σκυλία ανθρώπινα», περιοδ. *Enros Express*, Δεκ. 1993-Ιαν. 1994, σ. 11.
14. «Προς Εξώπολιν», περιοδ. *Εξώπολις*, τεύχος 1, Φθινόπωρο 1994, σσ. 1-2 (ανυπόγραφο εισαγωγικό σχόλιο του περιοδικού).
15. «Μελίνα η αγέρωχη Ελληνίδα», περιοδ. *Εξώπολις*, τεύχος 1, Φθινόπωρο 1994, σσ. 84-86.
16. «Χρόνης Αηδονίδης, ο ελεγειακός και ιδιόμελος τραγουδιστής της Θράκης», περιοδ. *Εξώπολις*, τεύχος 1, Φθινόπωρο 1994, σσ. 87-89.

17. «Ανέστη Ευαγγέλου: Το χιόνι και η ερήμωση, ποιήματα, εκδόσεις «Χειρόγραφα», Θεσσαλονίκη 1994», περιοδ. *Εξώπολις*, τεύχος 1, Φθινόπωρο 1994, σσ. 10-110.
18. «Στο εργαστήριο ζωγραφικής της Σύνης Αναστασιάδη», περιοδ. *Εξώπολις*, τεύχος 1, Φθινόπωρο 1994, σσ. 118-122.
19. «Ένα χειροποίητο καντηλάκι ομορφιάς ή το γατάκι που τρύπωσε στη μηχανή ενός αυτοκινήτου — αληθινό περιστατικό σ' ένα δρόμο της Αλεξανδρούπολης», περιοδ. *Enfos Express*, Δεκ. 1994-Ιαν. 1995, σσ. 48-49.
20. «Το παράπονο του Δημόκριτου ή η πολιτισμική συρρίκνωση είναι ταυτόσημη της εδαφικής», περιοδ. *Εξώπολις*, τεύχος 2, Άνοιξη 1995, σσ. 1-3 (ανυπόγραφο εισαγωγικό σχόλιο).
21. «Άγραφες μεριές της γλώσσας: Πρόδρομος Μάρκογλου, σημειώσεις για ποιήματα που δε γράφτηκαν, εκδόσεις «Χειρόγραφα», Θεσσαλονίκη 1993», περιοδ. *Εξώπολις*, τεύχος 2 Άνοιξη 1995, σσ. 151-159.

Ι. ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΕΣ - ΣΥΝΝΕΤΕΥΞΕΙΣ

1. «Τα στάδια της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του παιδιού», εφημ. *Η Γνώμη* (Αλεξανδρούπολης), 6 Μαρτίου 1982.
 2. «Η διάγνωση της προσωπικότητας του παιδιού και του εφήβου μέσα από την καλλιτεχνική δημιουργία», εφημ. *Η Γνώμη* (Αλεξανδρούπολης), 20 Μαρτίου 1982.
 3. «Ευάγγελος Παπανούτσος», εφημ. *Η Γνώμη* (Αλεξανδρούπολης), 10 Μαΐου 1982.
 4. «Παιδογνωσία και παιδεία», εφημ. *Η Γνώμη* (Αλεξανδρούπολης), 22 Δεκεμβρίου 1982.
 5. «Στη νεκρία των ασφοδέλων, μνήμη Ιωάννη Κ. Καρακατσάνη, καθηγητή Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης», εφημ. *Η Γνώμη* (Αλεξανδρούπολης) 8 Απριλίου 1992.
 6. «Θανάσης Τζούλης: Άπαρτα τα σύνορα όταν υπάρχει τέχνη», συνέντευξη στη Μάρω Βασιλειάδου για το αφιέρωμα του εβδομαδιαίου περιοδικού *Ένα* με θέμα: «Αλεξανδρούπολη, το σταυροδρόμι της Ανατολής», περιοδ. *Ένα*, τεύχ. 27, 1.7.1992, σελ. 138.
 7. «Παιδαγωγικό συμπόσιο στην Κομοτηνή: Μητέρα, παιδί, πατέρας — και οι δύο γονείς είναι απαραίτητοι για τη σωστή ανατροφή και εξέλιξη», εφημ. *Μακεδονία* (Θεσσαλονίκης), 29 Ιουλίου 1994 (μέρος της εισήγησης «Η δυαδική σχέση μητέρας-παιδιού και η μετάβαση στην τριαδική σχέση. Ο ρόλος του πατέρα», στο πρώτο Πανελλήνιο Παιδαγωγικό Συμπόσιο της Εταιρείας Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής, 26-28 Μαρτίου 1993).
 8. «Μελίνα, η αγέρωχη Ελληνίδα», εφημ. *Η Γνώμη* (Αλεξανδρούπολης), Μάρτιος 1994 (χωρίς συγκεκριμένη ημερομηνία, βλ και υπ' αριθ. 15 στο ΣΤ').
 9. «Παιδί και παιχνίδι, μια συζήτηση-συνέντευξη του καθηγητή Αθ. Τζούλη με την Π. Παπαδανήλ», εφημ. *Η Γνώμη* (Αλεξανδρούπολης), 30 Δεκεμβρίου 1994.
- Οι επιφυλλίδες:
10. «Γλώσσα και ζωή»,
 11. «Επαρχία και πνεύμα»,
 12. «Ένας λόγος για την επαρχία»,
 13. «Υποθεμία και θάνατος, σκέψεις για τη ζωή της επαρχίας» δημοσιεύτηκαν στην εφημ. *Ηπειρωτικός Αγών* (Ιωαννίνων), χωρίς να υπάρχουν πληροφορίες για τη χρονιά και την ημερομηνία (ίσως 1956-57).

ΙΑ. ΔΗΜΟΣΙΕΥΤΕΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

ΣΕ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

1. «Το παιδικό σχέδιο ως μέσο ψυχοδιάγνωσης και ψυχοθεραπείας», εισήγηση σε έκθεση σχεδίου των μαθητών γυμνασίου και λυκείου που οργάνωσε η Επιθεώρηση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Έβρου, Αλεξανδρούπολη Απρίλιος 1982.
2. «Οι τραυματικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας», εισήγηση στο Ελεύθερο Άνοιχτο Πανεπιστήμιο Κύπρου, Πάφος, 1985.
3. «Ο Αλμπέρ Καμύ και ο τραγικός μύθος του Σίσυφου», εισήγηση στο δεύτερο Συνέδριο Ξενογλώσσης Εκπαίδευσης, Αλεξανδρούπολη 17 Ιουνίου 1995.
4. «Η δυαδική σχέση μητέρας-παιδιού και η μετάβαση στην τριαδική σχέση. Ο ρόλος του πατέρα», στο πρώτο Πανελλήνιο Παιδαγωγικό Συμπόσιο της Εταιρείας Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής, 26-28 Μαρτίου 1993.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Για το βιβλίο «**Σπόνδυλοι**»
 Άγγελος Φουριώτης: περιοδικό «*Ιωλκός*», τεύχ. 5, Ιούνιος 1961, σελ. 158-159.
 Νικηφόρος Βρεττάκος: περιοδικό «*Επιθεώρηση Τέχνης*», τεύχ. 82, Οκτώβριος 1961, σελ. 349-350.
 Γιάννης Δάλλας: περιοδικό «*Ενδοχώρα*», τεύχ. 11-12, Μάιος-Αύγουστος 1961, σελ. 713-715.
 Τάκης Σινόπουλος: περιοδικό «*Κριτική*», τεύχ. 16, Ιούλιος-Αύγουστος 1961, σελ. ;;
 Άλκης Θρύλος: περιοδικό «*Καινούρια εποχή*», τεύχ. 3, χρόνος 6ος, Καλοκαίρι 1961.

- Για τα βιβλία «**Ισθμός**», «**Ρινόκεροι**»
 Τάσος Λειβαδίτης: εφημερίδα «*Η Αυγή*», 31.3.1976.
 Τάκης Σινόπουλος: εφημερίδα «*Το Βήμα*», 3.1.1976.
 Αντρέας Καραντώνης: περιοδικό «*Νέα Εστία*», τεύχ. 1170, 1 Απριλίου 1976.
 Μαντώ Αραβαντινού: εισήγηση σε ειδική εκδήλωση των σπουδαστών της Ζαορφείου Παιδαγωγικής Ακαδημίας Αλεξανδρούπολης, Μάρτιος 1985.

- Για το βιβλίο «**Απόγευμα των Μύρων**»
 Τάσος Λειβαδίτης: εφημερίδα «*Η Αυγή*», 13.4.1978.
 Αντρέας Καραντώνης: περιοδικό «*Νέα Εστία*», τεύχ. 1225, 15 Ιουλίου 1978.

- Για το βιβλίο «**Αμφίβια**»
 Κώστας Γουλιάμος: περιοδικό «*Γράμματα και τέχνες*», τεύχ. 6, Ιούνιος 1982.
 Ελένη Φαραντζή: περιοδικό «*Διαβάζω*», τεύχ. 40, Μάρτιος 1981.

- Για το βιβλίο «**Η γλώσσα του Αδάμ**»
 Τατιάνα Γκρίτσι-Μιλλιέξ: περιοδικό «*Αντί*», περίοδος Β', τεύχ. 238, 5 Αυγούστου 1983.
 Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης: περιοδικό «*Ενέδρα*», τεύχ. 3-4, 1987.
 Ανδρέας Μπελεζίνης: εισήγηση σε ειδική εκδήλωση των σπουδαστών της Ζαορφείου Παιδαγωγικής Ακαδημίας Αλεξανδρούπολης, Μάρτιος 1985.

- Για το βιβλίο «**Όταν ο Θεός εις το σώμα έλθη πολύς**»
 Ηλίας Κεφάλας: περιοδικό «*Διαβάζω*», τεύχ. 268, 24.7.1981, σελ. 125-128.

Για το συνολικό ποιητικό έργο

1. Ηλίας Βενέσης: εφημερίδα «*Το Βήμα*», 9.6.1959, αναδημοσίευση στο περιοδικό «*Νέα Εστία*», τεύχ. 768, 1 Ιουλίου 1959.
2. Roger Millieix: Έλληνες και Φιλέλληνες της Κάτω Προβηγκίας, εφημερίδα «*Η Καθημερινή*», 4.5.1978.
3. Γ. Αριστηνός: Πρακτικά Συμποσίου Ποίησης, Πάτρα, εκδόσεις «*Γνώση*», Αθήνα 1985, σελ. 541-544.
4. Μ. Γ. Μερακλής: Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία 1945-1985, Α' μέρος: Ποίηση, εκδόσεις «*Πατάκη*», Αθήνα 1987, σελ. 240-241.
5. Γιάννης Δάλλας: Σύγχρονοι υπερρεαλιστές ποιητές, Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Γιάναα 1991.